

© Bu kitabın her hakkı saklıdır. Ancak kaynak göstermek şartıyla
iktibas serbesttir.

Ravza Yayınları
İslam Tarihi: 12

ZENGİLER DÖNEMİ
-İSLÂMÎ İDÂRENİN YENİDEN HÂKİM KILINMASI-

Yayın Yönetmeni
Mustafa Kasadar

ALİ MUHAMMED SALLÂBÎ

Tercüme
Turgut Akyüz

Tashih
Rabia Advıye

© **Ravza Yayınları**
Sertifika No: 16480

ISBN: 978-605-4818-67-9

Baskı Hazırlık
DBY Ajans

1. Baskı: İstanbul, 2014
6. Baskı: İstanbul, 2017

Baskı/Cilt
Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
Kale İş Merkezi No: 51-52
Davutpaşa / İstanbul
Tel: 0212 481 94 11

Büyük Reşitpaşa Cad. No:22/42
Vezneciler - Eminönü / İstanbul
Tel. 0212 528 46 17
Fax. 0212 514 27 31
www.ravzakitap.com
ravzasiparis@hotmail.com

ALİ MUHAMMED SALLÂBÎ

ZENGÎLER DÖNEMİ

-İslâmî İdârenin Yeniden Hâkim Kılınması-

Tercüme
Turgut Akyüz

İçindekiler

Giriş..... 7

1.

BÖLÜM İMÂDÜDDİN ZENGÎ

BİRİNCİ KONU / 29

İMÂDÜDDİN ZENGÎ'NİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

ZENGÎ AİLESİ'NİN KÖKENİ.....	29
A. Ak Sungur'un Melikşah Yanındaki Konumu	30
B. Ak Sungur'un Haleb'de Uyguladığı İç Siyaset.....	31
C. Dış Siyaseti.....	33
I. Ak Sungur'un, Tutuş'a karşı Siyasi Tutumu.....	35
II. Ak Sungur'un Sultan Berkyaruk'u Desteklemesi	36
III. Ak Sungur'un Öldürülmesi.....	38
D. İmâdüddîn Zengî'nin Ortaya Çıkışı ve Zengî Ailesi	39
I. Doğumu.....	39
II. Babasının İmâdüddîn'in Eğitimine Verdiği Önem	39
III. Annesi.....	39
IV. İmâdüddîn'in Hanımları.....	40
V. Çocukları.....	41

İKİNCİ KONU / 43

İMÂDÜDDİN ZENGÎ'NİN ŞAHSİYETİ VE İDARECİLİĞİ

1. SİYASET SAHNESİNE ÇIKIŞI.....	43
A. İmâdüddîn'in Musul Atabeyi Körboğa Maiyetinde Bulunması.....	43
B. Musul Valisi Çukurmuş ile İlişkisi.....	44
C. Daha Sonra Musul Valisi Olan Çavlu Saka ile İlişkisi	44
D. Zengî'nin Haçlı Savaşlarında Atabey Mevdûd'a Bağlılığı ve Hizmetleri.....	45
E. Atabey Ak Sungur Burşûkî'nin Emrinde Görev Yapması	45
F. Sultan Muhammed'in 511/1118'de Vefat Etmesinden Sonraki Konumu ...	45
G. İmâdüddîn Zengî'nin Vâsıt ve Basra'yı da Hükümü Altına Alması.....	46

H. İmâdüddîn Zengî ve Burşuki'nin (Ak Sungur) Halife Müstersîd'i Savunması	47
J. İmâddîn'in Sultan Mahmud Dönemindeki Hizmetleri.....	47
K. Sultan Mahmûd'un İmâddîn'i Basra'nın Güvenliğini Sağlamakla Görevlendirmesi	47
L. Selçuklu Sultanı ile Halife Müstersîd Arasındaki Mücadele.....	48
M. İmâdüddîn'in Irak Şehinşahlığına Tayini	49
2. İMÂÜDDİN'İN MUSUL'A TAYİN EDİLMESİNDE ULEMANIN TUTUMU	49
A. Kadı Bahattin Şehrezûr'nin İmâdüddîn Sarayındaki Mevkii.....	51
B. Musul Atabeyliği (Bölge Valiliği).....	51
3. İMÂÜDDİN'İN ÖZELLİKLERİ	52
A. Cesareti.....	52
B. Heybeti.....	53
C. Siyasi Dehası ve Stratejileri	54
D. Zekası.....	54
E. Dikkati, Feraset ve Basireti.....	55
F. Ehil İnsanlara Görev Verme ve Adam Seçme Kabiliyeti	55
G. Başarıları Ödüllendirmesi ve İnsanlara Değer Vermesi	56
H. Vakarı ve Mazbut/İstikrarlı Bir Hayat Sürmesi	56
J. Gayret ve Kararlılığı	57
K. Adaleti ve İnsaflı.....	57
L. İbadeti ve Kulluğu.....	58
M. İmâdüddîn'in Şahsiyeti Hakkında Bazı Asılsız İddialar	60
N. İmâdüddîn'in İlgi Alanları.....	61
4. İMÂÜDDİN'İN İÇ SİYASETİ	62
A. Musul Naipliği yada Kale Muhafazlığı.....	63
B. Haleb Naipliği	65
C. Valiler ve Diğer Devlet Memurları	65
D. Vezirlik.....	66
E. Diğer Devlet Görevlileri.....	67
F. Dîvânlar	69
G. İç Güvenlik ve İmar.....	70
H. İskan Politikası	71
5. İMÂÜDDİN ZENGÎ DÖNEMİ ASKERİ FAALİYETLER VE ORDU DÜZENİ	72
A. Ordu.....	72
I. Ordu Divanı.....	72

II. Baş Kumandan	73
III. Ordu Nizamı ve Askeri Disiplin	74
IV. Orduda Atların Kullanılması.....	76
V. Asker Toplama ve Diğer Harp Teknikleri	76
VI. İmâdüddîn'in Ordusunun Kullandığı Bazı Silahlar	78
VII. İmâdüddîn'in Ordusuna Gösterdiği Özen ve İlgi.....	79
VIII. İstihbarat.....	80
B. Askeri Topraklar ve Tımar Sistemi	81
C. Atabeylik (Atabek) Sisteminin Düzenlenmesi	85
I. Musul'da (İmâdüddîn'e Karşı) İsyan Hareketi.....	87
II. İmâdüddîn'in Seçilmesinde Alimlerin Rolü.....	87
III. İmâdüddîn'in Diğer Şehzade Alparslan ile İlişkileri.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 89

İMÂDÜDDÎN ZENGÎ'NİN ABBÂSÎ HİLÂFETİ VE SELÇUKLU SULTANLARI İLE İLİŞKİSİ

1. İMÂDÜDDÎN ZENGÎ'NİN MUSUL İDARESİNDEN AZLEDİLME GİRİŞİMİ	90
2. SULTAN MAHMUT'UN VEFATINDAN SONRA SELÇUKLU AİLESİ ARASINDA BAŞLAYAN SALTANAT MÜCADELESİ.....	91
3. SULTAN SENCER'İN BU OLAYLAR KARŞISINDAKİ TUTUMU	92
Bu Mücadelenin Sonuçları	93
4. MUSUL MUHASARASI	93
5. İMÂDÜDDÎN ZENGÎ-SULTAN MESUT ÇEKİŞMESİ	94
6. İMÂDÜDDÎN ZENGÎ İLE SULTAN MESUT ARASINDA MUTABAKAT	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM / 99

İMÂDÜDDÎN ZENGÎ'NİN KUZEY SURİYE BOYUNCA VE ARAP YARIMADASI İLE AFRİKA'YA DOĞRU YAYILMA POLİTİKASI (HİCRİ 521-541/MİLADİ 1127-1146)

1. İBN AMR YARIMADASI (521/1127).....	99
2. HALEP (522/1128).....	100
3. SENCER, HABUR, HARRAN, ERBİL VE RAKKA	101
A. Sencer ve Habur.....	101
B. Harran'ın İlhak Edilmesi.....	102
C. Erbil'in İlhakı.....	102
D. Rakka'nın İlhakı.....	103

E. Dakuka ve Şehrezur'un İlhakı.....	103
F. Güneye Doğru Genişleme Faaliyetleri.....	103
4. İMÂDÜDDİN ZENGÎ'NİN KÜRTLERLE İLİŞKİSİ	104
A. Tikrit Eşrafı Olan Eyyûb Oğulları (526-541/1132-1146).....	104
B. Hamîdiye Kürtleri	105
C. Hakkari Kürtleri	106
D. Mihrâniye Kürtleri.....	107
E. Peşneviye Kürtleri.....	107
5. İMÂDÜDDİN ZENGÎ VE DİYARBAKIR CİVARINDAKİ YEREL YÖNETİMLER.....	108
A. Nusaybin'in İlhakı.....	108
B. Dara Savaşı	109
C. Zengî'nin Artuklu Beylerinin Arasını Açma ve Onları Birbirinden Ayırma Politikası	110
I. Amid (Diyarbakır) Kalesine Saldırı	110
II. Timurtaş ve Amcasının Oğlu Davud Arasında Gerilimin Artması	111
III. Zengî-Artuklu Anlaşmasının Bozulması.....	111
IV. Timurtaş ve Davud'un Yeniden Anlaşmaya Varmaları	111
V. Zengî'nin Yeni Bir Müttefik Arayışına Girmesi.....	112
VI. Zengî'nin Geniş Çaplı Askeri Harekate Başlaması.....	112
VII. Zengî'nin Ermeni Politikası.....	113
6. İMÂDÜDDİN ZENGÎ VE DİMEŞK (ŞAM) BEYLERİ	114
A. Hama'nın İlhakı	114
B. Humus'u Ele Geçirme Faaliyetleri.....	115
C. Dimeşk Beyleri ile Uzlaşma Çabaları	116
D. Dimeşk Muhasarası	116
E. Humus'un Tekrar Kuşatılması.....	117
F. Dimeşk Beyleriyle Ateşkes Anlaşması.....	118
G. Humus'un Tekrar Kuşatılması.....	118
H. İmâdüddîn Zengî'nin, Dimeşk'e Yeniden Askeri Hareket Düzenlemesi....	119
İ. Dimeşklilerin Haçlılarla Anlaşması	122
BEŞİNCİ KONU / 125	
İMÂDÜDDİN ZENGÎ'NİN HAÇLILARA KARŞI CİHADİ	
7. İMÂDÜDDİN ZENGÎ'DEN ÖNCE HAÇLI-MÜSLÜMAN İLİŞKİSİ VE MÜSLÜMANLARIN DURUMU	125
8. İMÂDÜDDİN ZENGÎ'İN HAÇLI POLİTİKASI.....	127

9. ANTAKYA'DA VERASET MÜCADELESİ	127
10. ESÂRİB'İN FETHİ	128
11. BARİN VE OPARİN KALELERİ.....	129
A. Şair İbnü'l-Kayserânî, İmâdüddîn Zengî'nin Barin Zaferini Ölümsüzleştiriyor	130
I. (Şair) Ahdâs-ı Kübrâ	132
II. Şiir Vezin ve Türlerinde Bazı Yenilikler	132
B. Şair Trabluslu İbn Münîr'in İmâdüddîn Zengî'ye Barin Savaşında Yazdığı Methiyeler	133
12. BİZANS İMPARATORUNUN ŞÂM ÜZERİNE YÜRÜMESİ.....	134
A. Bu Saldırımı Hazırlayan Şartlar	134
B. Bizans'ın Kilikya ve Antakya'yı Ele Geçirmesi	136
C. Haleb'i Ele Geçirme Operasyonu	136
D. İmâdüddîn'in Şizr Bölgesinde Munkız Oğulları ile İşbirliği Yapması.....	138
I. Saldırgan Kuvvetleri Oluşturan Birlikler	139
II. İmâdüddîn Zengî'nin Bu Saldırı Karşısındaki Tutumu.....	139
III. Şizr Kuşatmasının Kaldırılması	144
IV. Bizans Saldırısının Başarısızlıkla Sonuçlanmasının Sebepleri.....	145
V. Bizans Saldırısının Başarısızlıkla Sonuçlanmasının Sonuçları	146
VI. Haçlı Yazarların Şizr Muhasarası Hakkındaki Bazı Abartı Hikayeleri	147
VII. Kayda Değer Bir Olay	148
VIII. Şair Hamalı İbn Kasîm'in Bu Zaferden Dolayı İmâdüddîn Zengî'ye Yazdığı Methiye.....	148
13. RÜHÂ (URFA)'NİN FETHİ	149
I. Rühâ'nın Siyasi Durumu	150
II. Fetih Hazırlıkları.....	150
III. Zengî'nin Rühâ Siyaseti.....	151
IV. İmâdüddîn Zengî'nin Rühâ'yı Tekrar Geri Almasını Kolaylaştıran Sebepler.....	152
V. Ermeni Asıllı Fakih Musa'nın Rühâ'nın Fethindeki Rolü ve Sakaliye'de Yaşananlar Hakkında.....	153
VI. Rühâ (Urfa) Fethinin Sonuçları	155
VII. Batılı İslam Araştırmacısı John Laymond'un Zengî Hakkındaki Görüşleri	157
VIII. Şairlerin Zengî'nin Rühâ Zaferine Dair Methiyeleri.....	159
14. RÜHÂ (URFA) FETHİNİN ASKERİ SONUÇLARI.....	162
15. ZENGÎ'NİN HAÇLILARLA MÜCADELE YÖNTEMİ.....	163

16. İMÂDÜDDİN ZENGÎ'NİN İSLÂM TARİHİ AÇISINDAN ASKERİ VE SİYASİ ÖNEMİ	166
17. İMÂDÜDDİN ZENGÎ'NİN SON GÜNLERİ	167
I. Hastalanması ve İyileşmesi.....	167
II. Şehit Edilmesi (541/1146)	168
III. İmâdüddîn Zengî'ye Yazılmış Olan Mersiyeler.....	171
IV. İmâdüddîn Zengî Döneminin Önemli Olaylarına Dair el-Bidâye ve'n-Nihâye'den Bazı Notlar	173

2. BÖLÜM NUREDDİN ZENGÎ

BİRİNCİ KONU / 179 NUREDDİN ZENGÎ VE İÇ SİYASETİ

İSMİ, AİLESİ VE İKTİDARA GELMESİ	179
A. İmâdüddîn'in Zengî'nin Şehit Edilmesinden Sonra Zengî Devletinde Ortaya Çıkan Kargaşa ve Bölünmeler.....	181
B. Zengî Ailesinde İşlerin Tekrar Yoluna Girmesi.....	182
I. Seyfüddîn Gâzî'nin Vefatı.....	184
II. Kutbettin Mevdûd'un Musul İdaresine Gelişi.....	185

İKİNCİ KONU / 189 NUREDDİN ZENGÎ'NİN BELLİ BAŞLI ÖZELLİKLERİ

1. CİDDİYYETİ VE ZEKASI	189
2. SORUMLULUK DUYGUSU	191
3. OLAYLAR KARŞISINDA SOĞUKKANLI OLMASI VE ZORLUKLARIN ÜSTÜNDEN GELME GÜCÜ	193
4. İMAR VE İSKANA VERDİĞİ ÖNEM	194
5. ÜSTÜN ŞAHSİYETİ	194
6. MÜSLÜMANLARIN NURETTİN'E OLAN MUHABBETİ	195
7. SAĞLIK VE BEDEN BAKIMINDAN İDARECİLİĞE LAYIK OLUŞU	196
8. ZÜHD VE TAKVASI	198
9. CESARETİ	200
10. ALLAH'IN BİRLİĞİNE, İSLÂM'IN TEK HAKİKAT OLDUĞUNA İNANCI VE SÜREKLİ DUA NİYAZDA BULUNMASI	201

11. CİHADDA VE ŞEHİTLİĞE OLAN ARZUSU.....	202
12. İBADETİ.....	203
13. HAYIR HASENATI VE CÖMERTLİĞİ.....	204

ÜÇÜNCÜ KONU / 205

NUREDDİN ZENGİNİN DEVLETİ ISLAH PROJESİ VE DEVLETİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

14. DEVLET İŞLERİNDE İSLÂMÎ ESASLARI ÖLÇÜ ALMASI	206
15. DEVLETİN RESMÎ İDEOLOJİSİNİ Ehl-i Sünnet GÖRÜŞLERİNE DAYANDIRMASI.....	207
16. NURETTİN MAHMUD ZENGİNİN EHL-İ SÜNNET MEZHEBİNE HİZMETLERİ.....	208
A. NURETTİN ZENGİNİN HALEP'DEKİ MÜCADELESİ	208
I. Haleb'de Şâfiî Mezhebini Desteklemesi.....	209
II. Hadis Alimlerinin Çalışmalarından İstifade Etmesi	210
III. Sünni Tasavvufun ve Ehl-i Sünnet Tarikatların Desteklenmesi.....	210
IV. Hadis Eğitiminin Rolü	211
V. Şiiilerin Haleb'deki Sünnî Uyanışına Karşı Takındıkları Tavrı	211
VI. 564/1169 Senesindeki İkinci Şiî İsyanı	212
B. NURETTİN ZENGİNİN DİMEŞK(ŞÂM)'TE Ehl-i Sünneti İHYA ETME GAYRETLERİ	212
I. Birinci Aşamada Yapılan Faaliyetler	212
II. İkinci Aşamada Yapılanlar.....	213
III. Üçüncü Kademe Faaliyetler.....	213
C. NURETTİN ZENGİNİN MİSİR'İN YENİDEN EHL-İ SÜNNET CEPHESİNE KATILMASINDAKİ ROLÜ.....	214
D. NURETTİN ZENGİNİN MİSİR'İ FETHETTİKTEN SONRA YAPTIĞI ISLAH VE İHYA FAALİYETLERİ	215
I. Yargı Sistemini Değiştirmek	215
II. Mısır'da Abbâsî Halifesi Adına Hutbe Okutmak.....	215
E. NURETTİN ZENGİNİN ISLAH VE İHYA PROJELERİNDE BAŞARILI OLMASININ BELLİ BAŞLI ETKENLERİ	216
F. NURETTİN MAHMUD ZENGİNİN ADALETİ.....	216
I. Dâru'l-Adl (Adalet Sarayı) veya Diğer Adıyla Yüksek Mahkeme	217
II. Davaların Geri Çevrilmemesi ve Bir An Önce Sonuçlandırılmasına Dair Gayretleri.....	218
III. İftira ve Yeterli Delil Bulunmadığı Durumlarda Davaları İptal Etmesi	219

IV. Vefatından Sonra Adaleti Hakkında Söylenenler.....	219
V. Ben Allah Katında Bunun Hesabını Verecek Güce Sahip Değilim.....	220
VI. Nureddin Zengî Zamanında Hakimler ve Diğer Yargı Mensupları.....	220
VII. Fazla ve Haksız Vergileri Kaldırması.....	221
H. NURETTİN MAHMUT ZENGÎ DÖNEMİNDE ALİMLERİN ETKİSİ.....	223
I. Alimlerin Yöneticilerden Üstün Tutulması.....	224
II. Alimlere Tahsis Edilen Ödenekler	224
III. Nizamiye Medreselerinde Yetişmiş ve Görev Yapmış Alimlere Verdiği Önem	225
IV. Alimlerin Zengî Hicreti	225
V. Nureddin'in Mezhep yada Irk Taassubu Yapmaması.....	227
VI. Alimlerin Zengî Devletindeki Konum ve Etkisi.....	228
J. NURETTİN MAHMUT ZENGÎ İDARESİNDE ŞURAYA VERİLEN ÖNEM.	229
I. Yargı Müessesinde Danışmanlık Sistemi	230
II. Uzman Heyetlerin Bulunması ve Özel Toplantılar Düzenlenmesi	230
III. Nureddin Zengî'nin Alim İnsanların Seçiminde Tecrübeli Olması ve Uzman Kişilerin Verdiği Kararları Anlama Kabiliyeti.....	230

DÖRDÜNCÜ KONU / 231

NUREDDİN ZENGÎ DÖNEMİNDE SİYASÎ VE İDARÎ YAPI

17. HER TÜRLÜ GÖREV VE MAKAM İÇİN GÜVENİLİR VE

KABİLİYETLİ İNSANLARI SEÇMESİ	231
A. Esedüddîn Şirkûh ve Eyyubîler.....	232
B. Dâyeoğlu Mecidüddîn ve Kardeşleri	233
C. İsfahanlı İmâd	235
D. Kayserili Muhammed Oğlu Halit.....	235
E. Muhammed el-İmâdî	236
F. Büyük Şeyh ve Devlet Adamı Muhlisüddîn Ebu'l-Berekât.....	236
G. Halebli İbn Hümâm Namıyla Meşhur Ebû Sâlim	236

18. NURETTİN MAHMÛD ZENGÎ DÖNEMİNDE BELLİ BAŞLI DEVLET

GÖREVLERİ	237
A. Nâip.....	237
B. Vezir.....	237
C. Müstevfi.....	238
D. Sır Katibi veya Özel Kalem.....	238
E. Vali.....	239
F. Atabey (Şehinşâh).....	239
G. Kadı	240

19. NURETTİN MAHMÛD ZENGÎ DÖNEMİNDE İDARENİN İSLÂMİLEŞTİRİLMESİ VE SAĞLAM BİR SİYÂSÎ-ASKERÎ-İLMÎ YÖNETİMİN KURULMASI.....	241
A. İdeal Bir Bürokratik ve İdari Yapının Kurulması.....	241
B. İstişareye Önem Vermek ve Önemli Meselelerde Tek Başına Karar Almaktan Kaçınmak.....	241
C. Her Türlü Siyasi yada Askeri İcraatta Halkın Genelinin Yararını Gözetmek Fakat Bunu Yaparken Kişi Haklarını İhlal Etmemek.....	242
D. Devlet Görevlerinin Yerine Getirilmesinde Kurumlar Arası İşbirliği Esası.....	242
E. Devlet Adamlarının Şahsiyetli-Takvalı Kimseler Olmaları ve Halkın Refahı İçin Hayır Hasenatta Bulunmaları.....	242
F. Adaletin Tesis Edilmesi ve Buna Bağlı Olarak İnsanların Birbirine Güvenlerinin Artması.....	243

BEŞİNCİ BÖLÜM / 245

EKONOMİK SİSTEM VE SOSYAL HİZMETLER

20. NURETTİN ZENGÎ DÖNEMİNDE DEVLETİN MALİ KAYNAKLARI VE EKONOMİK POLİTİKALARI.....	245
A. Tımar (İkta') Sistemi.....	245
B. Zekat, Öşür, Haraç ve Cizye Gelirleri.....	247
C. Ganimetler, Fidyeler ve Tazminatlar.....	247
D. Babasından Kalan Menkul ve Gayri Menkul Miraslar.....	248
E. Nureddin ve Yöneticilerinin Devlet ve Halkın Malını Titizlikle Muhafaza Etmeleri.....	248
F. Alınan Ekonomik Tedbirler ve Siyâsî-Mâlî İstikrarı Sağlama Politikaları.....	248
G. Servet Dağılımı.....	249
H. Anlaşma ve İşbirlikleri.....	249
J. Abbâsî Halifesinin Desteğinin Alınması.....	250
K. Tarım Politikaları.....	250
L. Sanayi ve Diğer Meslekler.....	250
M. Ticari Faaliyetler.....	251
I. Dış Ticaret Ağları ve Ekonomik Üstünlük.....	252
II. Zengîler ile Kudüs Haçlı Kontluğu Arasındaki Ticari İlişkiler.....	252
III. Nureddin Mahmut Zengî'nin Sencer Şehrine Verdiği Önem.....	253
N. Vergi İndirimleri ve Haksız Vergilendirmenin Kaldırılması.....	253
I. Dımeşk (Şâm) 549/1154.....	254
II. Şizr 552/1157.....	254
III. Musul 566/1171.....	255

IV. Mısır 566/1171.....	255
V. Nureddin Mahmut'un 569/1173'de Vefat Etmeden Önce Aldığı Tedbirler.....	255
VI. Halkın Tefecilik Tekelleşme ve Diğer Ticari Hilelere Karşı Korunması.....	255
VII. Şıvr Yönetiminden Kalan Miras.....	256
VIII. Numaniye'nin Haraç Gelirleri.....	256
IX. Mali İşlerde Güvenilir Kimselerin İstihdam Edilmesi.....	256
X. Zekat ve Diğer Vergi Memurlarının Titizlikle Takip Edilmesi.....	257
21. SOSYAL HİZMET VE KAMU YARARINA HARCAMALAR	258
A. Sağlık Alanındaki Hizmetler	258
I. Haleb Nûriye Hastanesi.....	259
II. Şâm Nûriye Hastanesi	259
B. Camiler	260
I. Haleb'de İnşa Edilenler	260
II. Şâm Camileri.....	261
III. Musul Camileri.....	261
C. Medreseler.....	262
I. Haleb Medreseleri	263
II. Şâm Medreseleri	265
D. Hadis Meclisleri.....	268
I. Haleb Hadis Merkezleri	269
II. Şâm Hadis Merkezleri.....	269
E. Dergah ve Tekkeler	270
I. Haleb Dergahları.....	270
II. Şâm Dergahları.....	271
III. Musul Dergahları	272
F. Mektepler	273
G. Kütüphaneler	273
H. Yetim ve Dullara Dair Hizmetler.....	274
J. İmar Faaliyetleri: Hanlar, Karakollar ve Kaleler.....	275
K. Köleler ve Savaş Esirlerine Dair Düzenlemeler	275
L. 569/1173 Yılında Yapılan Sosyal Düzenlemeler	276
M. İslam Tarihinden Bazı Örnek Hayır Kuruluşları	277

ALTINCI KONU / 279

DÖNEMİN ISLAH VE KALKINMA FAALİYETLERİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİMİN ÖNEMİ

22. ZENGİLER DÖNEMİNDE MÜDERRİSLER.....	281
A. Muallimler/Mektep Hocaları	281
B. Müderrisler/Medrese ve Yüksek Öğrenim Hocaları.....	282
C. İdareciler (Şeyhler ve Yardımcı Öğreticiler).....	283

23. ZENGÎLER DÖNEMİNDE ÖĞRENCİLER.....	283
A. İlköğretim Öğrencileri.....	283
B. Medrese Öğrencileri.....	284
C. Hanımların Eğitimi ve Terbiyesi.....	286
D. Mezuniyet Kriterleri.....	287
24. ZENGÎLER DÖNEMİNDE İLMİ FAALİYET ALANLARI	287
A. Dini İlimler	288
I. Kur'ân İlmi ve Kıraât.....	288
II. Tefsir	289
III. Hadis.....	289
IV. Fıkıh ve Fıkıh Usulü	290
B. Sosyal Bilimler.....	292
I. Kronolojiler (Tabakât) ve Biyografiler (Terâcim).....	293
II. Yerel ve Özel Tarih Çalışmaları.....	293
III. Dünya Tarihi Çalışmaları.....	294
IV. Hatıratlar	294
V. Coğrafya Eserleri ve Seyahatnameler	294
C. Matematik, Astronomi ve Diğer Mühendislikler.....	295
I. Matematik.....	295
II. Gök Bilimleri.....	296
D. Tıp ve Eczacılık.....	296
I. Tıp.....	296
II. Eczacılık.....	297
25. İBN ASÂKİR VE HAÇLILARA KARŞI MÜCADELEDEKİ ROLÜ.....	298
I. Nureddin Mahmut Zengî'ye Fikri Alanda ve İnanç Boyutunda Kaynaklık Etmesi.....	299
II. İbn Asâkir'in Bütün Şehirlerin ve Küçük Beyliklerin Değerli İnsanlarını ve Güzel Taraflarını Bir Araya Getirmesi.....	301
III. İbn Asâkir'in, Nureddin Zengî'yi "Cihadın Sistematik ve Devamlı Olması" Hususunda Sürekli İkaz Etmesi ve Desteklemesi	302
IV. İbn Asâkir'in Vefatı.....	303

YEDİNCİ KONU / 305

ŞEYH ABDULKÂDİR GEYLÂNÎ'NİN DAVET VE ISLAH ALANINDAKİ GAYRETLERİ

26. İLMİ NESEBİ VE HOCA TALEBİYLE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ YOLCULUKLAR.....	306
A. İsmi	306
B. Künyesi ve Lakabı.....	307

C. Doğumu.....	307
D. İlim Talebi ve Bu HUsustaki Yolcululukları.....	307
E. Hocaları.....	309
F. İlmi Konumu	310
27. AKİDEYİ AÇIKLAMADAKİ YÖNTEMİ.....	312
28. ŞEYH ABDULKADİR GEYLÂNÎ'NİN İTİKÂDÎ GÖRÜŞLERİ.....	313
A.İman.....	313
29. BİD'ATLER KARŞISINDAKİ TUTUMU.....	322
30. ŞEYH ABDULKADİR GEYLÂNÎ'YE GÖRE TASAVVUF.....	324
31. ABDULKADİR GEYLÂNÎ'YE GÖRE ŞEYH, MÜRİT VE SOHBET ADABI	329
32. HÂLLER VE MAKAMLAR.....	333
33. KADİRİ TARİKATININ KURULUŞU.....	342
Onun kurduğu tarikatın o asra hakim olan fikir ve felsefi düşüncelerden temiz olması.....	343
34. ISLAH YOLUNDA ÇİZDİĞİ ÇİZGİLER.....	345
10. EMRİ Bİ'L-MA'RUF VE'N-NEHYİ ANİL MÜNKER GÖREVİNİN YERİNE GETİRİLMESİ.....	356
11. MEDRESELER.....	357
12. MEDRESELERİYLE ZENGİ DEVLETİ ARASINDAKİ DAYANIŞMA.....	361
A. Kadiriyye Medresesi Haçlı İstilasına Uğramış Bölge Çocuklarını Yetiştirmede Büyük Rol Üstlenmişti	361
B. Alimlerin Gelip Nuriye Medreselerinde Çalışması	362
C. Cihat Ordusuna Katılım.....	362
D. Siyaset Alanlarına Girme.....	363
13. ŞEYH ABDULKADİR GEYLÂNÎ'NİN ÖZELLİKLERİ.....	364
14. VEFATI.....	365

3. BÖLÜM NUREDDİN ZENGİ'NİN DIŞ SİYASETİ

BİRİNCİ KONU / 369 ABBÂSÎ HİLAFETİ İLE İLİŞKİLER

35. HALİFE EL-MUKTEFÎ Lİ-EMRİLLÂH.....	370
A. Başarılı Siyaseti	370

İçindekiler	555
B. Halife el-Muktefi'nin vefatı	372
36. VEZİR AVNÜDDİN YAHYA	372
A. Halifelik Kurumunu İhya ve Yeniden Güçlendirme Çabaları	372
B. İnsanlara Zulmetmekten Kaçınması	373
C. İlme ve Alimler Hizmet Yolunda Gösterdiği Gayretler	374
D. Nureddin Zengî ile İlişkileri	374
E. Secde Halindeyken Vefat Etmiştir	375
37. HALİFE EL-MÜSTENCİD BİLLÂH	375
Halife el-Müstencid'in vefatı	376
38. HALİFE EL-MÜSTEZÎ BİLLÂH	377
Halife el-Müstezî'nin vefatı	377
39. ABBÂSÎ HALİFELERİ İLE NURETTİN ZENGÎ ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİ	378
A. Siyasi İlişkiler	379
B. Askeri İşbirliği	382
C. Ekonomik İlişkiler	383
D. Kültürel İlişkiler ve Ehl-i Sünnet Mezhebinin Desteklenmesi	384

İKİNCİ KONU / 387

NUREDDİN ZENGİNİN İKİNCİ HAÇLI SEFERİNİ PÜSKÜRTMESİ VE ŞAM'IN İLHAK EDİLMESİ

40. URFA KONTLUĞUNDA ÇIKAN İSYANIN BASTIRILMASI	388
41. İKİNCİ HAÇLI SEFERİ	392
A. Anadolu Selçuklularının Alman Ordularını İmha Etmesi	392
B. Anadolu Selçuklularının Fransız Ordusunun İlerleyişine Engel Olması	393
C. Haçlıların Şam'a Saldırması	394
D. İkinci Haçlı Seferinde Katolik Din Adamlarının Rolü	396
E. İkinci Haçlı Seferinde Şam'da Kazanılan Zafer	397
F. Şam'ın Müdafaa Edilmesinde Alimlerin Etkisi	399
42. İKİNCİ HAÇLI SEFERİNİN SONUÇLARI	399
43. NURETTİN MAHMUT ZENGİNİN ŞAM POLİTİKASI VE ŞAM'IN İLHAK EDİLMESİ	402
A. Birinci Aşama	403
B. İkinci Aşama	404
C. Üçüncü Aşama	405
44. ŞAM'IN İLHAK EDİLMESİNİN ÖNEMLİ SONUÇLARI	406

ÜÇÜNCÜ KONU / 409

ŞAM VE ANADOLU'DA BULUNAN DİĞER MÜSLÜMAN GÜÇLERLE İLİŞKİLER

45. ANADOLU VE ŞAM BÖLGESİNDE HAKİM AİLELER.....	409
A. Şizr ile İlişkiler	409
B. Balabek Şehri ve Cendeliye Ailesi.....	410
C. Harran'ın İlhak Edilmesi.....	411
D. Menbiç (Menbeç).....	412
E. Caber Kalesinin Fethi.....	412
46. MUSUL'UN KONTROL ALTINA ALINMASI.....	413
A. Efendimiz (s.a.v.)'in Nureddin Mahmut Zengi'ye Verdiği Müjde.....	417
B. Nureddin Mahmut Zengi'nin Efendimiz (s.a.v.)'in Kabri Şeriflerine Dair Gördüğü Rüya.....	418
47. NURETTİN MAHMUT ZENGİ'NİN ANADOLU SELÇUKLULARI İLE İLİŞKİSİ.....	419

DÖRDÜNCÜ KONU / 421

NUREDDİN ZENGİ'NİN HİRİSTİYAN DEVLETLERLE İLİŞKİSİ

48. KUDÜS HAÇLI KONTLUĞU İLE İLİŞKİLERİ.....	421
A. Horâniye Meselesi	423
B. İkinci Haçlı Seferi.....	424
C. Askalan'ın Düşüşü	424
D. Panyas Savaşı.....	426
E. Kısa Süreli Ateşkesler ve Çeşitli Anlaşmalar.....	427
F. Nureddin Mahmut Zengi'nin Düşmanlarına Karşı Savaşta Sahip Olduğu Örnek Ahlakı.....	428
49. DİĞER HAÇLI KONTLUKLARI İLE İLİŞKİLER.....	429
A. Rühâ/Urfa Kontluğu	429
I. Nureddin Zengi'nin Mağlubiyeti.....	429
II. Nureddin Zengi'nin Karşı Hamlesi ve Cosalin'in Esir Düşmesi.....	430
B. Antakya Kontluğu.....	431
I. Yağra Savaşı.....	431
II. Enib Savaşı.....	431
III. Efemya Kalesinin Ele Geçirilmesi.....	432
IV. Harim Kuşatması.....	433
V. Harim Savaşı.....	433
C. Trablus Kontluğu.....	435
I. Antarsis Kalesi.....	436

II. Kürt Kalesi.....	436
III. Müneytrı ve Bazı Kalelerin Fethi.....	437
50. ZENGÎ DEVLET VE BİZANS İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİ	438
A. Bizans İmparatorluğu ve Kudüs Haçlı Kontluğu Arasındaki Siyasi İttifaklar	440
B. Manuel Comenin'in Kilikya Seferi.....	440
C. Manuel Comenin'in Antakya'ya Girmesi.....	441
D. Manuel Comenin'in Şam'a Girmesi	441
51. KONUDAN ÇIKARILACAK DERSLER	443
A. Nureddin Zengî'nin Stratejik Karar Verme Yeteneği.....	443
B. Devlet Adamlarının Düzgün ve Ehliyetli Olmasının Önemi.....	444
C. Hıristiyan Güçlerinin Müslümanlar Lehine Kullanılması	445
D. Haçlılarla Düzenli ve Planlı Olarak Mücadele Yürütme Politikası.....	446
E. Nureddin Zengî'nin Zor Görünen Hedefleri Ele Geçirme Taktikleri ve Güçle Ele Geçirilemeyecek İmkanları Ustalıkla Kullanması.....	447
F. Nureddin Zengî'nin Askeri Stratejileri.....	448
I. Merkezi Ordunun Güçlendirilmesi ve Askerliğe Bir Standart Getirilmesi	448
II. Cihat İlan Edilmesi yani Bütün Müslümanların Savaşa Çağırılması	449
III. Düşmanla Kademeli Olarak Mücadele Edilmesi.....	450
IV. Düşmanın Zayıflatılması ve Yıpratılması	450
G. Nureddin Zengî'nin Temel Askeri İlkeleri Ustalıkla Uygulaması	451
I. Hedef Belirleme.....	451
II. Saldırı Politikası.....	452
III. Yıpratma Politikası.....	452
IV. Hareket Kabiliyeti.....	452
V. Ordunun Tek Merkezden İdare Edilmesi.....	453
VI. Ani Baskınlar.....	454
VII. Harp Hileleri	454
VIII. İstihbarat	454
IX. Düşmanla Dolaylı Temas Kurma.....	455
X. Savaş Hazırlıkları.....	456
XI. Psikolojik Savaş	456
H. Nureddin Zengî'nin Askeri Başarıları	457
J. Haçlı Seferleri ile Siyonist İşgallerin Sebepleri Arasındaki Benzerlikler ...	457
K. Haçlı Seferleri ile Siyonist İşgallerin Ortak Hedefleri	458
L. Haçlı Seferleri ile Siyonist İşgalcilerin Kullandığı Benzer Yöntemler	460
I. Dışardan Destek Alma	460
II. İskan Politikası	460
III. Halkın Dini Duygularının Suiistimal Edilmesi.....	461
IV. Zulüm ve Anarşi.....	462

BEŞİNCİ KONU / 463
NUREDDİN ZENGİNİN FÂTİMÎ SİYASETİ

52. ŞİA MEZHEBİNİN İSMÂİLİYE KOLU VE FÂTİMÎ DEVLETİ

ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	463
A. İlk Sapık Şii Halife Ubeydullah el-Mehdi.....	464
B. Doğu Afrika'da Ubeydullah'ın İşlediği Cinayetler ve Yaptığı Kötü İşler. ...	465
I. Bazı Adamlarının Ubeydullah Hakkındaki Aşırı/İslam İnancına Uymayan İddiaları.....	465
II. Yaptığı Zalimlikler.....	465
III. Malikiliği Yasaklaması	466
IV. Peygamber Efendimizin Bazı Meşhur ve Mütevatir Sünnetinin Kaldırılması ve Yasaklanması.....	466
V. Toplanma Yasağı.....	466
VI. Ehl-i Sünnet Kitaplarının İmha Edilmesi.....	467
VII. Ehl-i Sünnet Alimlerine Eğitim Yasağı Konulması.....	467
VIII. İslam Dininin Farzlarının Yasaklanması, Haramların Serbest Birakılması ve Mahkemelerde İslam Hukuku İle Hüküm Verilmesinin Kaldırılması.....	467
IX. Ramazan Orucunun Zamanının Değiştirilmesi.....	467
X. Raşit Halifelerin Uygulamalarının Değiştirilmesi.....	468
XI. Camilere Atla Girilmesi.....	468
C. Fatîmi Devletine Karşı Ehl-i Sünnetin Mücadelesi.....	468
I. Şii Propagandanın Olumsuz Etkilerini Kıırma Çabası.....	468
II. Tartışma ve Karşı Cevap Verme Yöntemi.....	469
III. Silahlı Mücadele	471
IV. Yazılı Mücadele.....	471
V. Ehl-i Sünnet Şairlerinin Mücadelesi.....	471
D. Fatîmi Halifesi Muiz li-Dînillâh ve Mısır'ın İşgal Edilmesi	472
E. Fatîmi Devletinin Kuzey Afrika Hakimiyetine Son Verilmesi	472
F. Selçukluların İsmâîlîlere ve Bâtınîlere Karşı Verdikleri Mücadele ve Irak'ın Şiileşmesine Engel Olmaları.....	473
G. Nizamiye Medreselerinin Bâtinilik ve Şiiliğe Karşı Verilen Mücadelede ve Ehl-i Sünnetin Müdafaa Edilmesindeki Rolü ve Önemi	474
Şia ve Bâtiniliğe Karşı Mücadelede İmam Gazzâlî Örneği.....	475
53. NURETTİN ZENGİNİN MISIR'A KARŞI YÜRÜTTÜĞÜ ASKERİ MÜCADELE.....	476
I. Nureddin Zengi'yi Mısır'ı Fethetmeye İten Sebepler.....	477
II. Nureddin Zengi'nin Mısır'a İlk Seferi (559/1164).....	478
III. Kudüs Kontu Amori'nin İkinci Mısır Saldırısı	480

IV. Nureddin Zengî'nin İkinci Mısır Seferi (562/1166).....	481
V. Amori'nin Üçüncü Mısır Saldırısı ve Fatımiler ile Haçlılar Arasında Çıkan Anlaşmazlıklar	482
VI. Bâbeyn Savaşı.....	483
VII. İskenderiye Kuşatması.....	485
VIII. Zengiler ile Haçlılar Arasında Yaşanan Mısır Hakimiyet Mücadelesi	485
IX. Haçlıların Mısır'ı Vesayeti Altına Almaları ve Mısır'da Haçlı Hamiliği Dönemi	486
X. Nureddin Zengî'nin Üçüncü Mısır Seferi (564/1168).....	487
XI. Fâtımî Halifesi Âzîd'in Nureddin Zengî'den Yardım İstemesi.....	487
XII. Esedüddîn Şirkuh'un Mısır'a Gelişi ve Kâhire'ye Girişi.....	488
XIII. Şavur'un Öldürülmesi.....	488
XIV. Esedüddîn Şirkuh'un Mısır'a Vezir Olması	488
XV. Esedüddîn Şirkuh'un Vefatı.....	489
54. MISIR'DA SELAHATTİN EYYÛBÎ'NİN VEZİRLİK DÖNEMİ.....	489
I. Fâtımî Hilafetinin Etkisini Kaybetmesi	489
II. Sudan Olayları.....	490
III. Ermenilerin Bertaraf Edilmesi.....	491
IV. Selahaddin Eyyûbî'nin Mısır'da Askeri Gücünü Arttırması.....	492
55. HAÇLI-BİZANS ORTAK İTTİFAKI VE DİMYAT'IN KUŞATILMASI (565/1169).....	492
A. Dimyat Kuşatmasının Başarısız Olmasının Sebepleri.....	493
I. Müslümanların Aldığı Tedbirlerden Kaynaklananlar.....	493
II. Haçlılardan Kaynaklanan Başarısızlıklar.....	494
III. Bizanslılardan Kaynaklanan Hatalar.....	494
IV. Her İki Taraftan Kaynaklanan Ortak Başarısızlıklar.....	494
B. Dimyat Saldırısının Başarısızlıkla Sonuçlanmasının Neticeleri.....	495
56. NECMETTİN EYYÛB'UN MISIR'A GELİŞİ	495
I. Fâtımî Hilafetinin Kademeli Olarak Kaldırılması.....	496
II. Son Fâtımî Halifesi Âzîd'in Ölümü.....	497
III. Fâtımî Hilafetine Son Verilmesi Üzerine İslam Aleminde Yapılan Kutlamalar	498
IV. Fâtımî Hilafetine Son Verilmesi Meselesinden Çıkarılması Gereken Dersler.....	498
57. FÂTİMÎ DEVLETİNİ TEKRAR KURMA ÇALIŞMALARI VE BU AMAÇLA ÇIKAN İSYANLARIN BASTIRILMASI	499
A. Yemenli Ali Oğlu Şair İmare.....	503
B. İskenderiye'nin Kuşatılması.....	504

58. SELAHATTİN EYYÛBÎ'NİN FÂTIMÎ KÜLTÜR VE İNANCININ İZLERİNİ SİLMEK İÇİN GÖSTERDİĞİ FAALİYETLER.....	505
A. Fâtımî Halifesi Âzîd'ın Siyasi ve Dini İmajının Zedelenmesi.....	506
B. Fâtımî Sarayında Ele Geçirdiği Konum.....	507
C. Ezher Camisinde Halife Âzîd Adına Hutbe Okunmasının ve Fâtımî Eğitim Sisteminin Kaldırılması.....	507
D. İsmâiliye Şiası Propagandasının Yasaklanması	508
E. İsmâililere Ait Geleneklerin Kaldırılması	508
F. Fâtımilere Ait Resmi Uygulamaların Kaldırılması	508
G. Fâtımî Ailesine Sahip Çıkılması.....	509
H. Fâtımî Başkentinin Tamamen Kontrol Altına Alınması.....	509
J. Selehaddin Eyyûbî'nin Fâtımîlerin Kendilerini Efendimiz SAV'in Soyuna Nispet Etmelerine Dair Yalanları Ortaya Çıkarması	509
K. Yemen ve Şam Bölgelerinde Faaliyetlerine Devam Eden Şiiilerin Takibatı.....	510
59. SELAHATTİN EYYÛBÎ'NİN NURETTİN ZENGÎ DÖNEMİNDEKİ FETİHLERİ VE BAŞARILARI.....	511
A. Haçlılara Karşı Mücadele ve Haçlıların Bazı Müslüman Bölgelerden Kovulması.....	511
B. Yakın Batı (Kuzey Afrika)'nın İlhakı.....	513
C. Yemen'in İlhak Edilmesi.....	514
D. Nevbe Bölgesinin Fethi.....	514
60. SELAHATTİN EYYÛBÎ İLE NURETTİN ZENGÎ ARASINDA VAROLDUĞU İDDİA EDİLEN MÜCADELENİN HAKİKATİ	515
61. NURETTİN MAHMUT ZENGÎ'NİN VEFATI.....	518
Hülâsâ.....	521
Kaynakça.....	539